

УГОРСЬКІ НАШАРУВАННЯ СЕРЕД НАЗВ ЇЖІ ТА НАПОЇВ В УКРАЇНСЬКИХ ГОВОРАХ КАРПАТ

Анотація. У статті проаналізовано угорські нашарування серед назв їжі та напоїв українських говорів Карпат. Приділено увагу загальним назвам їжі та лексиці, пов'язаній із часом споживання їжі, а також з'ясовано номінацію хлібних та інших виробів із тіста, страв з інших рослинних продуктів, їжі тваринного походження, рідких страв, напоїв і приправ.

Ключові слова: назва, назви напоїв і приправ, лексема, номінація, номен.

Summary. The article focuses on Hungarian lexical items used to give names to foodstuffs and beverages in the Ukrainian patois of the Carpathian Mountains. The main attention is paid to the general names of food and vocabulary dealing with the time of food consumption. The research is also done into the origin of the names of bread-stuffs and other pastries, vegetable and animal dishes, liquid and thin dishes, beverages and seasonings.

Key words: name, names of beverages and seasonings, lexeme, nomination, nomeme.

Назви їжі, що належать до тих тематичних груп лексики, у яких збереглася значна частина давніх номенів, поширених в архаїчних українських говорах, що до того ж межують і століттями контактують з говорами інших слов'янських і не-слов'янських мов, становлять значний інтерес для мовознавчої науки, тому ґрунтовне дослідження їх є важливим завданням української діалектології. Це стосується й лексем, запозичених із угорської мови, поява яких зумовлена тривалими історичними контактами закарпатських українців і угорців.

1. Загальні назви їжі та лексики, пов'язана з часом споживання їжі

1.1. Загальні назви їжі (безвідносно до часу її споживання): *кел'чік*, *кел'чир* (ряд закарп. говірок). *Кел'чир* і под. (див. ще [2, 240; 5, 601]) < угор. *kölség* «витрати; кошти» [MOSz, I, 1411].

1.2. Підвечірок (споживання їжі між обідом і вечерею і сама їжа, призначена для споживання в цю пору): *ужорны* (Сокир., Вишк.), *оджорны* (Нанк.), *о́жбна* (Квас.), *ужбна*, *о́жбна*, *о́жорны*, *оджорны*, *ужорны*. *Ужбна*, *о́жбна* і под. – унгаризми, угор. *uzsonna* (у пам'ятках писемності угорської мови з 1395 р.), *ozsonna*, *osonnara* id., що в свою чергу є запозиченнями з південнослов'янських мов: пор. болг. *ужина*, сербохорв. *užina* id.; пор. також рос. *ужин* «вечеря» [TESz, III, 1044].

2. Назви хлібних та інших виробів із тіста

2.1. Невеличкий круглий хлібець із залишків вишкрябаного з корита тіста: *вакару́у* (Брид, В.Вор., Квас.), *вакарі́учик* (Гор.). *Вакару́у* – від угор. діал. *vakaróu* id. [6, 255].

2.2. Корж, або плоский круглий хліб із прісного тіста, випечений на плиті: *богáч* (Т.Пол., Чин., Лец., М.Рак.), *погáч* (Вишк., Кос. Пол., Вел. Бичк.), *богáчик*, *лángошка* (Трос., М.Уг.). Пор. [Лиз, 414].

Найменування *погáч* (*богáч*), *богáчик* відомі і в деяких інших закарпат. говірках (див. ще [2, 235]), що не були об'єктом наших спостережень; *богáч* (рідше *погáч*) у закарп. говірках більш уживане в значенні «макуха» [Лиз, 393-394, 414] – від угор. *rogácsa* id. [MOSz, II, 557]. У варіанті *богáч* початковий [б] < [п]. *Богáчик* – демінутив, що виник на українському ґрунті.

Назва *лángошка* – суфіксальний дериват від запозиченого в цих говірках з угорської мови *лángош* < угор. *lángos* «оладья, лепешка» [MOSz, II, 16].

2.3. Скибка хліба: *дарáп* (Пил., Тор., Гус., Тур., Чин.), *дарáпка* (Груш., Кос. Пол., Тарас., Лопух.), *дарáба* (Сокир.), *фáлат* (Рус. Ком., Вел. Лази). *Дарáп* і под. (див. ще [Чоп, 21]) – від угор. *darab* id. [6, 23], яка в свою чергу є запозиченням від словен. *drob* чи словац. *drob* «шматок, дрібка»; пор. укр. *дрі́б*, рос. *дробь* і т.д. < праслов. **drobь* id. [ЕСУМ, II, 12, 129; TESz, I, 593 – 594; 11, 147 – 148]. *Дарáпка* – демінутив від *дарáп*.

Фáлат id. відоме і в півд. лемків. говірках [ГЛА, 8]. У ряді західних та деяких інших закарп. говірок *фáлат* уживається із значенням «кусок, шматок чого-небудь» (див. ще [Лиз, 395]). З цим же значенням подається *фалáт* у [Жел, 1024] та [Грін, IV, 374] (з покликанням на Желехівського); пор. ще словац. *falat* «шматок» [SSJ, I, 387], пол. *falat* id. Усе це з угор. *falat* id. [MOSz, I 663; Br, 117].

2.4. Рогалик: *к'іфлик*, *к'іфл'і* (більш. закарп. гов.). Див. ще [Лиз, 436]. *К'іфл'і* з угор. *kifli* id., а *к'іфлик* – похідне, утворене від угорського слова або, можливо, від нім. *Kipfel* id. [6, 105], від якого походить і угорська назва [TESz, II, 485]. У деяких закарпатських говірках Хустщини, Мукачівщини та ін. *к'іфлик* – «печиво з пісочного тіста у вигляді маленького рогалика».

2.5. Пампушка: *фáнк(а)* (у всіх говорах Закарпаття), *фáнок* (Тарас., Сокир., Груш.), *торкédл'і* мн., *торкédлики* мн (закарп. гов. півд. Виноградівщини). Див. ще [Лиз, 440].

Назва *фáнк(а)* (див. ще [Чоп, 414]: *фáнка*) походить від угор. *fánk* id., етимологія якого до кінця не з'ясована [TESz, I, 839]. З угорської мови і номен *торкédл'і* (< *tarkedli* id.), від якого на українському ґрунті утворилася назва *торкédлики*. Останні дві назви поширені в окремих притисянських говірках Виноградів. та Берегів. р-нів [Лиз, 440].

2.6. Струдель, пиріг з розкачаного тіста, згорнутого в трубку кількома шарами, між якими міститься начинка: *кіфл'і* (більш. закарп. гов.), *рййтеш* (Гор., Вишк.). Назва *кіфл'і* – від *кіфл'і*

«рогалик» (див. п. 2.4), а *püütemei* – від угор. *rétes* «листовий пиріг, рулет» [MOSz, II, 649].

2.7. Вергун(и), смажене в смальці або олії солонке печиво, що має форму продовговатих смужечок: *čířiti* (більш. закарп. гов.) (в окремих говірках сприймається як форма мн., поряд з якою існує форма одн.: *čířik*, *чырик*, *чіврик*) – від угор. *csöröge*, *csörege* id. [MOSz, I, 364].

2.8. Тістечко, пирожене: *шóтимін'а* (в закарп. і гуцул. говірках Рахів. р-ну). *Шóтимін'а* походить від угор. *sütemény* id. [MOSz, II, 743]. Спостерегаємо звуження ареалу поширення цього мадяризму в закарпатських говірках протягом останніх двох-трьох десятиліть.

2.9. Локшина: *лашка* (усі закарп. гов.). Укр. діал. (закарп.) *лашка* – від угор. *laska* id., (з 1519 р.) і яке, на думку угорських етимологів, постало з *lokša* id., запозиченого з укр. або словац. мов [11, 306 – 308; TESz, II, 725 – 726].

2.10. Пампушка з повидлом (варенням, сливою і т. п.), зварена на парі: *гамбóўца* (більш. закарп. гов.), *гóмбóўца* (Кост. Паст., Перехр., Березн., Лип. Пол., Колоч., Тросн., Вишк.), *гамбóўц'а* (Загорб., Турич.). Див. ще [Лиз, 411]. У північнокарп., деяких закарп. говірках немає назв цієї реалії через відсутність денотата. Порівняння наших записів з картою [Лиз, 411] дає підставу стверджувати, що в останні десятиліття ця реалія поширилася і на території між Рікою і Тереблею, де ми записали її назви. Як назва страви часто вживається форма множини *гóмбóўцы/-і*.

Крім *гамбóўца* і под., П.М. Лизанець записав в поодиноких закарп. говірках ще такі варіанти: *гóмбóвц*, *гóмбóвиц'*, *гл'імбóвцы*. За межами закарп. говірок в інших укр. діалектах ця назва невідома. Варіант *гóмбóўц* походить від угор. діал. *gombois* id. [6, 55]. Варіант *гóмбóвиц'* виник від *гóмбóўц* на укр. ґрунті в результаті ускладнення (помилкового сприймання угорського слова як суфіксального похідного: з суф. *-иц'*); пор. ще *гóмбóвци* id. у мові бачванських руснаків [9, 78].

2.11. Приправа з подрібнених (змелених, товчених) сухарів для посипання галушок, вареників і т.п.: *прійзл'і* (Заг., Люта, Пил., Тор., Сокир., Вишк., Кос. Пол.), *прізл'і*, *прéзл'і* (Кост. Паст., Тур., Вор., Вел. Лази), *прійзлики/-ы* (*прізлики/-ы*) (більш. закарп. гов.). *Прійзл'і* і под. походить від угор. *prézli* id. [MOSz, II, 575], а *прі(й)злики* – суфіксальне утворення від першого на укр. мовному ґрунті.

2.12. Налисник: *палачінта* (більш. закарп. гов.). *Палачінта* в ряді закарп. говірок має значення як «налисник» (з начинкою), так і «млинець» (без начинки); в нас. п. 79 *палачінта* – «млинець», а *налисник* – «налисник», а в нас. п. 38 *палачінта* – тільки «налисник». *Палачінта* – від угор. *palacsinta* «млинець» [MOSz, II, 502]. На думку І. Панькевича (1932 р.), в гуцулів Рахівщини ця страва (а отже, й назва *палачінка*) належить до новіших [7, 89].

2.13. Оладка: *тóркедл'і* (Вел. Бич.). Пор. *тóркедл'і* у значенні «пончики», що відоме в закарп. говірках півд. Виноградівщини [Лиз, 440]. Від угор. *tarkedli* id. [6, 113].

3. Номінація страв з інших рослинних продуктів

3.1. Ячмінна каша, заправлена олією, цукром або медом, у досліджуваних говорах називається: *тёршлики* (Гор., Лец.). Лексема *тёршлики* – похідна з суф. *-ик-и* від відомого в закарп. і в півд. лемків. говірках [ГЛА, 41] *тёршл'і* «ячмінна крупа» < угор. *gersli* id. [Лиз, 592].

3.2. Картопляне пюре: *крóмпл'і* (зах. закарп. гов.), *крóмпл'і* (Люта, Гус., Тиш., Корост.). Назва *крóмпл'і*, що відома ще у варіантах *крóмпл'а*, *крóмпл'і* id. в поодиноких бойків. говірках [Ониш, I, 390] (див. ще id. В [Жел, 382]), походить від угор. *krumpli* і словац. *krompli* і под. id. < *grumpl'a* < нім. *Grundbirne* id. (букв. «земляна груша») [ЕСУМ, I, 605; II, 103]. *Крóмпл'і* «картопля» в закарп. говірках відоме з кінця XVIII ст. [8, 106].

3.3. Дерун, оладка з тертої картоплі: *рисил'ованик* (*реселóўл'аник*) (Син.Пол., Колоч., Тарас., Сокир., Нанк.), *крéм(н)злик* (Заг., Кост.Паст., Люта, Тур., Тур.Пол., Колоч., Лопух., Кос.Пол., Вел.Бичк., Богд.), *гўг'іл'* (*гўги(о)л'*) (Вел.Лази, Рус., Гор., Лип.Пол., Мал.Рак., Нанк., Трос.). Див. ще [Лиз, 415]. *Рисил'ованик* – від *рисил'ований*, яке в свою чергу від *ресел'овати* «терти», а останнє – від *ресел'гў* і под. «терка для картоплі» < угор. *reszelő* «терка» [MOSz, II, 645]. *Крéмзлик* і под. утворені на укр. ґрунті від угор. діал. *kremzli* id., а *гўг'іл'* і под. – від угор. діал. *gugli*, *kugli* id. [6, 63].

3.4. Начинені сливами (повидлом і т. п.) своєрідні вареники із суміші картопляного пюре і борошна: *нўдл'і* (Трос., Колоч., Вишк.). Див. ще [Лиз, 410]. *Нўдл'і* – від угор. діал. *nudli* id. [6, 53].

3.5. Скибка сиріої картоплі, спечена на плиті або сковороді: *крóмпл'і на дарáпчик* (зах. закарп. гов.). Див. ще [Лиз, 416]. *Дарáпчик* – демінутив від *дарáп* (род. в. *-ба*) «кусок» < угор. *darab* id. Див. ще 3.2.

3.6. Страва з порізаної на кубики картоплі, до якої, крім засмажки, додають червоного перцю та ін. приправ: *попр'іташ-крóмпл'і* (Колоч.), *р'іна попрітóва* (Лазещ.), *крóмпл'і на попріташ* (зах. закарп. гов. – до р. Боржави), *бул'і на попріташ* (Березн.), *попрікашка* (Вел. Бичк.), *крóмпл'і рантóван'і* (Лец.), *гул'аш* (Пилип.), *гўл'аш* (Сокир.). У складених назвах компонент *попріташ* – від угор. *paprikás* «приправлений червоним перцем» [MOSz, II, 511]; компонент *попрітóва* – від *попріта* «перець» < угор. *paprika* id. [MOSz, II, 511]. *Попрікашка* – мабуть, результат переосмислення *попрікашка* «засмажене м'ясо, приправлене червоним перцем» < угор. *paprikás* «заправлений червоним перцем». Компонент *рантóван'і* у назві *крóмпл'і рантóван'і* – від *рантóвати* «засмажувати» < угор. *ránt* id. [MOSz, II, 610]. *Гул'аш* – результат переосмислення.

3.7. Голубці, страва, зварена із загорнутої в капустяний листок каші з м'ясним фаршем чи без нього (первинно каша була переважно ячмінна, житня, вівсяна, на Закарпатті і в гуцулів – кукурудзяна, пізніше – рисова, пшенична і т. п.): *тў(ó)ўтитка* (деякі говірки Берегів. і Виноградів.

р-нів). Див. ще [Лиз, 417]. Назва *túytutka* (*тбўтутка*) утворена за допомогою суф. *-к-а* від угорської діал. складеної назви *tóütölt káposzta* id. [6, 67].

3.8. Українське населення Карпат у давнину (у новіші часи меншою мірою) широко використовувало в їжу, особливо в періоди посту, рослинну олію, добуту переважно з насіння соняшника, в північних Карпатах, зокрема, на Бойківщині, – з насіння льону, конопель та ін. [3, 20]: *oláj* (півд-зах. част. закарп. гов.). Див. ще [ДЛАЗ, III, 355; Лиз, 420]. Варіант *oláj*, зважаючи на його фонетику і територію поширення, слід вважати запозиченням з угор. *oláj* id., що в свою чергу засвоєно із слов'янських мов [11, I, 359 – 360; TESz, II, 1073].

4. Найменування їжі тваринного походження

4.1. Сало (з м'ясом) з підгорля свині: *bórsóúka* (зах. закарп. гов.), *bórsóúka* (Гор., Верх.Рем., Трос.). Пор. також [ДЛАЗ, III, 313]. Назва *bórsóúka* походить з угор. мови; пор. діал. *borsóúka* «финки на свежем свином сале» [5, 581].

4.2. Шинка: *шбўда(ы,е,у,о)р'* (*шбўдер'*) (більш. закарп. гов.), *шбўдра* жін. р. (Лаз., Кв., Богд.). *Шбўдар'* і под. (див. ще [Вх, 273; Чоп, 433]) від угор. *sódar* [MOSz, II, 712], діал. *sóudor, sóuder* id. [6, 101].

4.3. Варене свіже сало, посипане червоним перцем та іншими приправами (на більшій частині досліджуваної території ця страва порівняно нова): *паприк(т)ована* (*паприкóвана*) *солонина* (Кор., Сук., Лав., гуц. гов.), *паприджана* (*папридж'ена*) *солонина* (Пил., Лоз.), *попр'іт(к)ашина солонина* (Вишк.), *попр'ікаш* (*поприаши*) (Пил., Син.Пол., Нанк., Лопух.), *попри(ы)гашка* (більш. закарп. гов.), *солонина с паприкоў* (Ман.). Див. ще [Лиз, 429].

Означення *паприкóваний* (*папригóваний*, *попріджаний* і т. п.) у складених назвах утворилися від унгаризму *паприка* (*паприга* і под. «перець»; [ɾ] < [к] на укр. ґрунті); укр. літ. *паприка* id. [СУМ, VI, 58]. В означенні *паприкóвана* відбулася метатеза [р] та [у] можливо, під впливом таких слів, як *кирниця* (*криниця*), *кирвавий* (*кривавий*) і под.

Назва *попр'ікаш* – від угор. *paprikás* «приправлений червоним перцем» [MOSz, II, 511]. Від *попр'ігаш* утворена суфіксальним способом назва *попригашка* і под., а від *попріджаний* – *попріджанка*.

4.4. Випечена ковбаса, начинена кашею з вареною кров'ю: *гўрка* (*гуркі* мн.), *чорна гўрка*, *червєна* (*кроў'анá*) *гурка* (більш. закарп. гов.). *Гўрка* (див. ще [Вх, 211] вживається з тим же значенням і в півд. лемків. говірках [1, 127]), походить від угор. *hurka* «ковбаса» [MOSz, I, 1053]. Означення *чорна* у назві *чорна гўрка* служить для відрізнення в досліджуваних говірках від назви *б'іла гўрка* «ліверна ковбаса» і мотивується темним кольором (зварена кров – чорна). Із назвою *кроў'анá гўрка* пор. півд. лемків. *кырвава гурковина* id. [1, 127].

4.4. Випечена ковбаса з ліверу, рисової, гречаної або іншої каші: *гўрка*, *гуркі* мн., *б'іла гўрка* (*гўрка*) (більш. закарп. гов.), *майюш'і* мн.

(Лип.Пол., Мал.Рак.). Див. ще [Лиз, 432]. *Майюш'і* (у [Вх, 234] *маюш, майюш* id) – від угор. *tájas* «ліверний (ліверна ковбаса)» [MOSz, II, 129].

4.5. Сальтисон: *шойт* (*шбўт*) (усі закарп. гов.). Див. ще [Лиз, 433]. Номен *шойт* запозичений з угор. *sajt* «сир», *disznósajt* «сальтисон» (букв. «свинячий сир») [MOSz, II, 680].

4.6. Холодець: *кóчóн'а* (більш. закарп. гов.), *кочатина* (Заг., Люта), *кочин'атина* (ужанські гов.). Див. ще [ДЛАЗ, I, 63; ОКДА, III, 22]. *Кóчóн'а* – від угор. *kocsonya* id. [MOSz, I, 1376], а *кочин'атина* – похідне з суф. *-'атин-а* – від *кóчóн'а*; варіант *кочатина* (пор. у сх. частині півд. лемків. говірок *коч'аніна* id. [ГЛА, 70]), – мабуть, результат редукції *кочин'атина*.

4.7. До відносно нової страви, яку готують переважно на Закарпатті, належить випечене в сухарях куряче м'ясо. Ця страва називається: *рантóванойе мн'áсо* (Перехр., Тур.Пол., Рус.Ком., Чин., Лец., Берез., Бр., Трос.), *рантóвано мн'áсо* (Гайд., Мал.Уг., Квас., Вишк.), *рантóване мн'áсо* (Вел.Бичк.), *рантот-гуш* (Вишк.). Означення *рантóване* і под. у відповідних складених назвах утворене від *рантовáти*, що в закарп. говірках запозичено з угор. мови; пор. угор. *rántoti* «жарений в сухарях, в паніровке», *rántas* «заправка (із муки)» [MOSz, II, 610]; *рантот-гуш* < угор. *rántoti hús* id (букв. «випечене в сухарях м'ясо», угор. *hús* «м'ясо»).

4.8. Також переважно на Закарпатті (головним чином у деяких нас. пунктах зах. та центр. частини) готують страву з курячих ніжок, голів, нутрошів у підливі зі сметани, молока. Ця страва має назву *кўр'ачий сбўш* (Вел. Бичк.). Означуваний елемент *сбўш* у назві *кўр'ачий сбўш*, очевидно, від угор. *szósz* «соус» [MOSz, II, 869].

4.9. Ячня: *ра́то(а)та* (більш. закарп. гов.). Див. [Лиз, 419; ДЛАЗ, I, 62]. Ізогласа назви *ра́то-та* продовжується в сх. частині півд. лемків. говірок (частіше *ратóта* id.) [4, 344]. *Рáто́та* походить від угор. *ratotta* id. [6, 71], а варіант *ра́та-та* виник, імовірно, вже на укр. ґрунті в результаті асиміляції [а] > [о].

5. Назви рідких страв, напоїв і приправ

5.1. Суп (загальні назви): *лєвеш* (під-зах. закарп. гов.). *Лєвеш* (див. також [Вх, 232]) походить від угор. *leves* id. [MOSz, II, 96].

5.2. Бульйон (переважно з курятини, яловичини і т.д.): *лєвеш* (гов. Хуст., Виногр. р-нів). Див. ще [Лиз, 397].

5.3. Суп з картоплі, нарізані кубиками, і м'яса з приправами: *гўл'аш* (більшість закарп. говірок і гуцул. Рахів. р-ну). Див. ще [Лиз, 400]. Назва *гўл'аш* – від угор. *gulyás* id. [MOSz, I, 883]. В останні десятиліття в цих же говірках *гўл'аш* вживається під впливом укр. літ. мови також із значенням «їжа з кусочків м'яса, тушкованих з приправою»; пор. укр. літ. *гуляш* id. [СУМ, II, 192], яке засвоєно з угор. мови через посередництво нім. *Gulasch* або франц. *goulache*; угор. назва *gulyás* походить від *gulyáshus*, що означає букв. «чабанське м'ясо» [ЕСУМ, I, 617]; пор. ще зах. поліс.

гъл'ас «запечене м'ясо» [Арк, I, 122], яке походить, мабуть через пол. *gulasz* id. теж з угор. мови. До речі, в бойків. і півн. гуцул., в деяких закарп. говірках лексема *гъл'аш* відома тільки із значенням «пастух великої рогатої худоби на полонині» [Ониш, I, 199; ГГ, 27; 2, 238]; пор. ще зах. укр. *гъл'аш* id., що також від угор. *gulyás* id., утвореного від *gulya* «стадо» [ЕСУМ, I, 617; TESz, I, 1105].

5.4. Чай (у давнину його готували переважно з цвіту липи, бузини і різних трав): *туй* (*теї*) чол. р., *тіїа* (*теїа*) жін. р. (більш. закарп. гов.), *теїб* (Вишк.). Див. ще [Лиз, 461]. Майже на всій території закарп. говірок здавна вживають назву *тіїа* (*теїа*) – запозичення від угор. *tea* id. [MOSz, II, 933], що було засвоєне укр. населенням первинно, мабуть, як іменник жін. роду, іменник чол. роду *туй* (*теї*) виник, видно, на укр. ґрунті пізніше. До 1945 р. чай на Закарпатті не був такої поширений, як зараз (пор. [6, 155]). Останніми десятиліттями мадяризм *тіїа* і под. досить активно витісняється засвоєним з укр. літ. мови *чай* id. [СУМ, XI, 264]. Назва *чай* у пам'ятках укр. писемності зустрічається з кінця XVII ст. і походить через тур., крим.-тат. *chai* id. < монг. *chai* < півн. кит. *č'a-ye* «чайний лист» [8, 86].

5.5. Кава: *кавил'* (*кав'іл'*) (більш. закарп. гов.), *кав'ій* (*кавій*) (Квас., Трос., част. ужан. гов.), *туй*, *тіїа* (Лопух., Нанк.). Див. ще [Лиз, 462]. У дав-

нину каву робили, напр., на Дрогобиччині, з підсмажених зерен жита, ячменю або жолудів [10, 30]. Варіант *кав'ій* (*кавій*), імовірно, від угор. *kávè* id. [6, 157], а від нього вже, мабуть, на укр. ґрунті постав варіант *кавил'* (*кав'іл'*), що подається вже в [Чоп, 140]. Назви *туй* (*тіїа*) виникли в результаті переосмислення (див. п. 5.4).

5.6. Засмажка (те, що додається до страви в засмаженому вигляді для поліпшення її смаку, запаху і т. ін.): *ранташ* (закарп., гуц. гов.), *ранташка* (Лаз.). Див. ще [Лиз, 426]. *Rántás* – від угор. *rántás* id. [MOSz, II, 610].

Отже, запозичення з угорської мови серед назв їжі досить поширені в українських говорах Карпат. Найчастіше вживаються такі з них: *лашка* «лощина», *гамб'юца* «пампушка з повидлом (варенням, сливою і т. п.), зварена на парі», *кіфл'і* «струдель», *шойт* «сальтисон», *ранташ* «засмажка» та ін. Мадяризм локалізуються переважно в закарпатських та зрідка гуцульських говірках, проте окремі з них відомі також у лемківських говорах (*фáлат* «шматок чого-небудь», *тєрил'і* «ячмінна крупа»), а назва *гъл'аш* «їжа з кусочків м'яса, тушкованих з приправою» стала загальноукраїнською. Однак спостерігається й поступове витіснення угорської назви українською або російською: *тіїа* – *чай*, *шотимін'а* – *пирожное*, *кбчбн'а* – *холодиль*' та ін.

Умовні скорочення назв джерел

Арк – Аркушин Г.Л. Словник західнополіських говірок: У 2 т. – Луцьк, 2000. – Т. 1–2.

БНРС – Большой немецко-русский словарь. – М.: Сов. Энциклопедия, 1969. – Т. I–II.

Вх – Верхратський І. Знадоби для пізнання угорско-руських говорів: Словарець // Записки НТШ. – Львів, 1899. – Т. 30. – С. 201–275.

ГГ – Гуцульські говірки: Короткий словник. – Львів, 1997. – 232 с.

ГЛА – Ганудель З. Лінгвістичний атлас українських говорів Східної Словаччини: Назви страв, посуду і кухонного начиння. – Пряшів, 1981. – Т. I. – 212 с.

Грін – Словарь української мови: В 4 т. / За ред. Б. Грінченка. – К., 1958 – 1959. – Т. I–IV.

ДЛАЗ – Дзензелівський Й.О. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської області УРСР (України): Лексика. – Ужгород, 1958 – 1993. – Ч. I–III.

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови: В 7 т. – К., 1982 – 1989. – Т. I–III.

Жел – Желеховський Є., Недільський С. Малоруско-німецький словар: У 2 т. – Львів, 1885–1886. – Т. I–II. – 1121 с.

Лиз – Лизанець П.М. Атлас лексичних мадяризмів та їх відповідників в українських говорах Закарпатської області у кн.: Він же. Угорсько-українські міжмовні контакти. – Ужгород, 1970. – 251 с. (*карти 1 – 180*); Лизанець П.Н. Венгерские заимствования в украинских говорах Закарпатья. – Будапешт, 1976. – 683 с. (*карти 181 – 390*); Лизанець П.М. Атлас лексичних мадяризмів та їх відповідників в українських говорах Закарпатської області УРСР. – Ужгород, 1976. – 328 с. (*карти 391 – 514*).

Ониш – Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок: У 2 ч. – К., 1984. – Ч. I–II.

СУМ – Словник української мови: В 11 т. – К., 1970 – 1980. – Т. I–XI.

Фасм – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка: В 4 т. / Пер. и доп. О.Н. Трубачева: В 4 т. – М., 1964 – 1973. – Т. I–IV.

Чоп – Чопей Л. Русько-мадярський словарь. – Будапешт, 1883. – XLVI, 446 с.

Br – Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego. – Warszawa, 1970. – 806 s.

MOSz – Hadrovics L., Gáldi L. Magyar-orosz szótára. – Budapest, 1972. – I–II k.

SSJ – Slovník slovenského jazyka. – Bratislava, 1959–1968. – I–VI. D.

TESz – A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. – Budapest, 1967–1984. – I–IV k.

Література

1. Ганудель З. Народні страви і напої: Лексика українських говорів Східної Словаччини. – Пряшів, 1987. – 215 с.

2. Гнатюк В. Словарець угорсько-руських місцевих виразів // Етнографічний збірник НТШ. – Т. IV. Етнографічні матеріали з Угорської Руси. – Т. II. – Львів, 1898. – С. 234–251.
3. Гонтар Т.О. Народне харчування українців Карпат. – К.: Наук. думка, 1979. – 140 с.
4. Латга В. Атлас українських говорів Східної Словаччини / Наук. картограф. доопрац. та упорядкування З. Ганудель, І. Ріпки, М. Саполиги. – Пряшів, 1981. – 554 с.
5. Лизанец П.Н. Венгерские заимствования в украинских говорах Закарпатья. – Будапешт, 1976. – 683 с.
6. Лизанец П.М. Атлас лексичних мадяризмів та їх відповідників в українських говорах Закарпатської області УРСР. – Ужгород, 1976. – 328 с.
7. Панькевич І. Гуцульські страви // Подкарпатская Русь. – Ужгород, 1932. – Річник 9. – С. 87–89.
8. Сабодош І.В. Формування української ботанічної номенклатури. – Ужгород, 1996. – 192 с.
9. Сучасна руска кухарка. – Нови Сад: Руске слово, 1987. – 351 с.
10. Чичула А. Народня пожива в Дрогобицьким повіті // Матеріяли до української етнології НТШ. – Львів, 1918. – Т. XVIII. – С. 12–31.
11. Kniezsa I. A magyar nyelv szláv jövevényszavai. – 2 kiadás. – Budapest, 1974. – I – II k.

Список населених пунктів

1. Березники Свалявського району Закарпатської обл.
2. Богдан Рахівського району Закарпатської обл.
3. Брід Іршавського району Закарпатської обл.
4. Великий Бичків Рахівського району Закарпатської обл.
5. Великі Лази Ужгородського району Закарпатської обл.
6. Верхні Ремети Берегівського району Закарпатської обл.
7. Вишково Хустського району Закарпатської обл.
8. Ворочено Перечинського району Закарпатської обл.
9. Гайдош Ужгородського району Закарпатської обл.
10. Горонда Мукачівського району Закарпатської обл.
11. Грушево Тячівського району Закарпатської обл.
12. Гусине Турківського району Львівської обл.
13. Загорб Великоберезнянського району Закарпатської обл.
14. Кваси Рахівського району Закарпатської обл.
15. Квасово Берегівського району Закарпатської обл.
16. Колочава Міжгірського району Закарпатської обл.
17. Коростів Сколівського району Львівської обл.
18. Косівська Поляна Рахівського району Закарпатської обл.
19. Костева Пастіль Великоберезнянського району Закарпатської обл.
20. Лавочне Сколівського району Львівської обл.
21. Лазещина Рахівського району Закарпатської обл.
22. Лецовиця Мукачівського району Закарпатської обл.
23. Липецька Поляна Хустського району Закарпатської обл.
24. Лозянський Міжгірського району Закарпатської обл.
25. Лопухово Тячівського району Закарпатської обл.
26. Люта Великоберезнянського району Закарпатської обл.
27. Мала Уголька Тячівського району Закарпатської обл.
28. Малий Раковець Іршавського району Закарпатської обл.
29. Манява Богородчанського району Івано-Франківської обл.
30. Нанково Хустського району Закарпатської обл.
31. Перехресний Воловецького району Закарпатської обл.
32. Пилипець Міжгірського району Закарпатської обл.
33. Руське Мукачівського району Закарпатської обл.
34. Руські Комарівці Ужгородського району Закарпатської обл.
35. Синевирська Поляна Міжгірського району Закарпатської обл.
36. Сокирниця Хустського району Закарпатської обл.
37. Сукіль Долинського району Івано-Франківської обл.
38. Тарасівка Тячівського району Закарпатської обл.
39. Тишів Воловецького району Закарпатської обл.
40. Торунь Міжгірського району Закарпатської обл.
41. Тросник Виноградівського району Закарпатської обл.
42. Тур'я Поляна Перечинського району Закарпатської обл.
43. Турички Перечинського району Закарпатської обл.
44. Чинадієво Мукачівського району Закарпатської обл.